

Inleiding tot

De muziekboekjes van Johannes en Frederik Berghuys

Delft 1775-1816

Door dr. Laura J. Meilink-Hoedemaker

De verzameling muziekboekjes in het stadsarchief van Delft

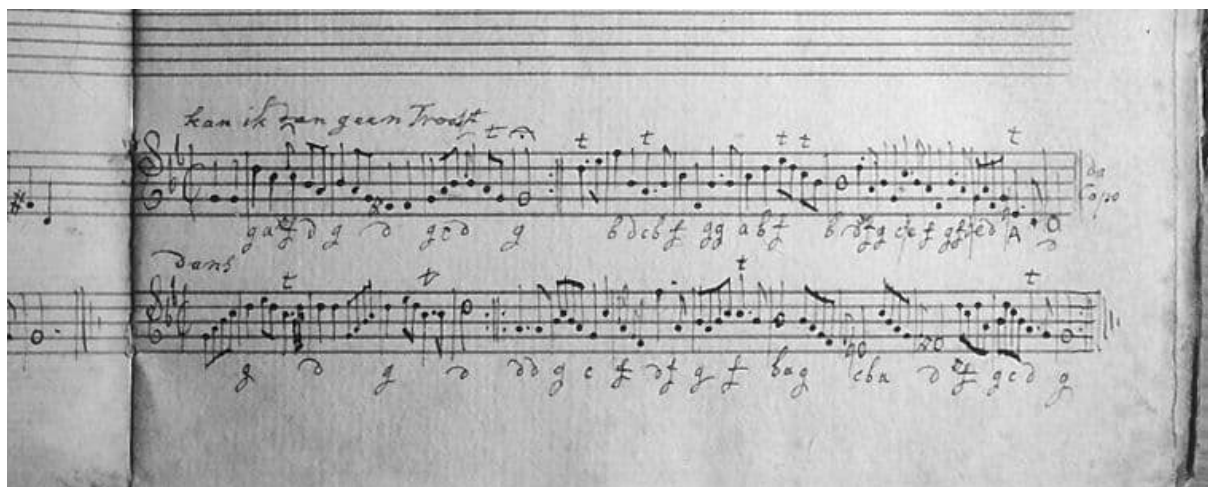
De muziekboekjes van Johannes en Frederik Berghuys

Inleiding

In 1901 schonk een anoniem gebleven persoon aan het Delftse Gemeentearchief twee pakken met daarop de vermelding *Muziek voor het carillon van de Nieuwe Kerk, 1775-1816*. Deze pakken bevatten ongeveer 25 met de hand geschreven boekjes met muziek voor carillon en kamermuziek en enkele gedrukte muziekwerken. Deze verzameling kan worden toegeschreven aan de Delftse organist/klokkenspel Johannes Berghuys (1724-1801) en zijn zoon Frederik Berghuys (1762-1835). Deze muziek voor klokkenspel is niet uniek, maar de verzameling is omvangrijk, en dat maakt hem belangrijk.

Notatie

De schrijvers van de Delftse boekjes gebruikten één notenbalk waarin zij de melodie schreven. Bij uitzondering is een tweede stem genoteerd. Onder de melodie staan letters, die overeenkomen met de pedaaltoetsen c, d, e etc. Een streepje boven de letter betekent dat het tweede octaaf van het pedaal bedoeld wordt. Wanneer het gebruik van dit tweede octaaf vanzelf spreekt, is er geen streepje gezet, zoals bij loopjes, bij dubbelpedaal en bij cis en dis die in het eerste octaaf van het klokkenspel ontbreken. Bij dubbelpedaal worden de twee letters boven elkaar geschreven. Heel bijzonder is het gebruik van de hoofdletter A voor de uurklok ao, die in Delft aan het klavier is aangesloten. Dit is een extra aanwijzing dat de muziek in deze boekjes inderdaad voor het klokkenspel van Delft bestemd was. Herhaling van een fragment wordt aangegeven met stippellijntjes rondom dat gedeelte.

Inventarisatie

In 1985 heb ik de collectie geïnventariseerd in het kader van mijn proefschrift *Luidklokken en speelklokken in Delft*. De 19 boekjes voor klokkenspel bevatten in totaal 1560 composities. Iedere compositie kreeg een uit zes cijfers bestaand uniek nummer, dat is opgebouwd uit het nummer van het boekje, van de bladzijde en van de regel waarop de compositie begint. Een voorbeeld: compositie 420805 staat in boekje 42 en begint op bladzijde 8 op regel 5. Dit cijfer is het unieke kenmerk in een digitale kaartenbak. Deze inventarisatie vond plaats in de beginperiode van de personal computer. Een diskette met deze database van titels en componisten bevindt zich in het Gemeentearchief van Delft.

Repertoire

Er zijn 115, grotendeels contemporaine componisten in het repertoire vertegenwoordigd. Hoewel niet bij alle muziekstukjes een componist is vermeld, was het toch mogelijk bij 551 composities een componist te noemen, bijvoorbeeld wanneer een afkorting was gebruikt, wanneer een verband met een voorgaande compositie aannemelijk was of wanneer de compositie een fragment van een met name genoemde opera betrof.

Vijftien componisten zijn met tien of meer composities vertegenwoordigd. Dit zijn Bach (15), Boccherini (13), Collizi (12), Gautier (12), Geilfus (12), Grétry (25), Haydn (25), Just (18), Locatelli (11), Nicolai (47), Pleyel (15), Ricci (10), Ruppe (35), Sterkel (10) en Tours (11). Enkele van deze componisten waren als musicus verbonden aan het Hof in Den Haag. Veel van hun werken verschenen bij Amsterdamse en Haagse uitgevers. Dit 'Berghuys-repertoire' is qua omvang en samenstelling een afspiegeling van de muziekuitgeverij in de Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Context

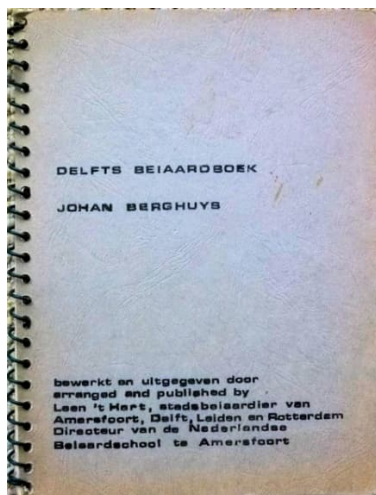
De boekjes geven een beeld van wat men in Berghuys' tijd graag hoorde: opera-aria's, ouvertures, dansen, volksliedjes en allerlei werken, die oorspronkelijk voor klavier al dan niet met fluit of viool zijn geschreven. Daarnaast behelst het repertoire een grote hoeveelheid anonieme menuetten, contredansen, marsen en volksliedjes.

Publicaties over het Berghuysrepertoire

Vóór mijn proefschrift en ook daarna is er over en uit het Berghuys-repertoire gepubliceerd. Tijdens het 'Tweede Congres voor Beiaardkunst', 's-Hertogenbosch 1925, werd de inhoud van één van de twee pakken - 16 boekjes - tentoongesteld. Zij zijn destijds in de *catalogus* van die tentoonstelling vermeld onder de nummers 40 t/m 55, welke nummers op de boekjes zijn aangebracht en in publicaties nog steeds worden gebruikt. Het tweede pak bevat drie boekjes met carillonmuziek, genummerd 1 t/m 3.

De Rotterdamse beiaardier Ferdinand Timmermans was op de hoogte van deze verzameling en stelde in 1943 in zijn boek *Luidklokken en Beiaarden* dat aan de hand van deze handschriften een indruk was verkregen hoe destijds muziek voor o.a. klavecimbel en zang bewerkt werd voor klokkenspel, en welke muziek men daarvoor uitkoos.

In 1970 en 1975 heeft beiaardier Leen 't Hart (1920-1991) gedeelten uit de boekjes nr 40 en 41 uitgegeven in het fonds van de Nederlandse Beiaardschool te Amersfoort. Beiaardier Peter Bremer heeft in 1986 voor zijn doctoraalscriptie musicologie met als titel *Delftse Torenmuziek* op basis van mijn eerste inventarisatie het repertoire verder geïdentificeerd.

Twee bundels door Leen 't Hart

Scriptie Peter Bremer

Reconstructie

De organist/musicoloog Gert Oost (1942-2009) heeft een orgelsonate van C. Geilfus, waarvan de gedrukte editie niet meer beschikbaar is, in 1986 gereconstrueerd op basis van composities in het 'Berghuys-repertoire'. Beiaardier Joke Brandsma (1959-2017) stelde enkele suites samen uit het 'Berghuys-repertoire' en voerde deze uit voor Radio 4.

Drie boekjes zijn onder redactie van musicoloog/beiaardier Jacques Maassen (1947-2013) in facsimile uitgegeven in de Nederlandse Beiaardschool. Zij zijn een onderdeel van een project dat door het overlijden van Maassen is afgebroken.

Colofon

Opzet in proefschrift 1985

Versie voor web 2006

Idem met illustraties 2008

Revisie januari 2021

Nieuwe opmaak februari 2023